

ПЕТРО ПАНЧ **МОВА РІДНА, СЛОВО РІДНЕ...**

Мова багатомільйонного українського народу належить до числа найбільш розвинених і досконалих мов світу.

Цією мовою створені немеркнучі й величні художні цінності — українська дожовтнева і радянська літературна класика, якою ми пишаємось, бо це вагомий внесок нашого народу у всесвітню художню скарбницю.

Українська мова серед інших мов відзначається особливою звучністю й мелодійністю, м'якістю й теплотою тону, що знаходить своє найповніше виявлення у народній пісні.

...У ліфті московського готелю ми з товаришем розмовляємо про свої справи. Крім нас двох, присутня ще ліфтерша. Молодиця якось мило усміхалась, а коли нам треба було вже виходити, зауважила:

— Вы украинцы? Как мягко вы разговариваете, я бы так не смогла.

Почути таку оцінку української мови з уст народу дуже приємно, уже хоч би тому, що в народному поцінуванні бере участь не тільки розум, а й почуття.

Мова є канвою, на якій людина вишиває узор свого життя, а для письменника — знаряддям для відбиття в художніх образах своїх думок. Як відомо, складається мова з окремих слів, які містять у собі і зміст, і звучання, — і обидва ці елементи однаково важливі для виявлення настрою людини, для оформлення думок у художні образи.

Незаперечною істиною є те, що мова — це найважливіший і всеохоплюючий засіб спілкування, засіб передачі інформації, як тепер прийнято говорити. Але самим лише спілкуванням, самою тільки інформативністю не вичерпується суспільне значення мови. Для нас, письменників, мова — це могутнє і єдине знаряддя створення художньо-естетичних цінностей.

Той, хто дивиться на мову тільки як на засіб спілкування, позбавляє себе найдорожчого в житті — голосу природи. Коли слабує на це письменник, він засуджує до цієї карі ще й своїх читачів. Як не прикро, але є й такі.

Будучи редактором одного твору, я звернув увагу автора на неухвалене ставлення його до мови, на що він байдуже мені відказав: «А для чого у видавництвах існують редактори мови?».

Важко навіть повірити, що це було сказано не наївним новачком, а автором уже кількох книжок. Ясно, що такий автор дбає не про культуру, не про естетику своїх творів, а отже, й читачів, а, очевидно, тільки про зиск. Я називаю його цим безбарвним словом — автор, бо такий не має ніякого права називатися великим і почесним ім'ям — письменник, хоч би й у нього в кишені був не один, а цілих десять спілчанських квитків.

Взірцем дбайливого, саможертвовного ставлення письменника до слова є гідна подиву діяльність на ниві рідної мови і літератури наших класиків — Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського та інших майстрів, які крізь пільму і морок царського режиму пронесли українське слово як світоч, як досвітній огонь і поставили його на служіння робочим людям.

Я на сторожі коло їх

Поставлю слово, —

прорік на віки наш великий Тарас Шевченко. Це величний подвиг усієї нашої дожовтневої літератури.

У пореволюційну добу письменники — гідні спадкоємці великих корифеїв — дбали про нове й оновлене звучання слова вже з перших днів зародження радянської літератури. Літературно-мовні процеси тих часів варті уваги. Говорю це не як споглядач, а як безпосередній учасник. А полягали вони в тому, що кожен письменник, цінуючи народний корінь, шукав і нових засобів виявлення свого художнього мислення. Шукали уперто й наполегливо, часто-густо не помічаючи, що когось наслідували, — аж доки не знаходили себе. Доки не починали розуміти, що бути самим собою, це і є — бути оригінальним, мати

оригінальний, тобто свій власний стиль, мову, відмінну від інших архітектоніку, бо як у цілому світі немає двох у всьому подібних людей, так немає і двох подібних стилів, коли вони справді оригінальні.

Треба було ще глибоко зрозуміти, що мова тільки та невичерпно багата й гарна, яка виплекана твоїм рідним народом, яка живиться із народних джерел, що ніколи не замулюються. Із цих джерел пив наш великий Кобзар, із цих ясних джерел пила геніальна Леся, а в радянські часи — їхній наступник Павло Тичина, твори якого стали окрасою не лише рідної літератури, але й літератур багатьох інших народів.

Як ми вже казали, кожне слово складається із змісту й мелодії. Саме мелодію слова, як мало хто, умів уловлювати і тонко відбивати Павло Тичина. Його вірші сповнені чарівних образів, неповторної мелодійності: «І за повіткою малина сивіє віями... На призьбі дід старий— як сон...» — і перед вами постає літній сонячний день над садками, коли від тиші аж у вухах дзвенить. Під його митецькою рукою навіть стерті словесні штампи починали грати й мінитися чарівливими свіжими барвами.

Те саме можна сказати і про Юрія Яновського. Слово в його романтичних творах, образно кажучи, було музикою, фраза—думкою, а увесь твір — піснею, яку наспівує лагідний вітер у шовкових травах...

Кожне слово мусить нести на собі якнайповніше смислове й емоційне навантаження, без якого руйнується зміст. Ще старогрецький мудрець сказав: «Відомо, що і слово, коли воно багатозначне, виразне, спроможне не гірше за скульптора чи художника відбити свій предмет...»

Повнозвучними словами і за формою, і за змістом сповнені народні думи, народні пісні і навіть старовинні писемні пам'ятки та документи. Ті, кому ліньки заглибитися в цей кладезь премудрості, страхуються штампом «архаїзм», а хто дбає про красу літератури, той не полінується записати до своєї записної книжки ті слова, які прикрашують рідну мову, звичайно, коли вони вміло використовуються. Адже основна сила в тім, щоб правильно, до діла вжити те чи інше слово, незалежно від того, чи це буде архаїзм, чи неологізм, а чи й звичайнісіньке, щоденно вживане і, можливо, від того вже аж стерте слово. А хіба не заслуговують на увагу, скажімо, такі й подібні до них живомовні народні вислови: «Гуляли, гейби на весіллі»; «Отут наша загуба»; «А йдемо, йдемо, газдо любий, не знаємо, як вас шанувати»; «Угніздився католицький монастир».

Чи можна більш лаконічно охарактеризувати природу українського дядька, ніж це підказує нам сам народ: «Упав у яму, та тільки — тю!».

Такі записи стали в пригоді й мені, особливо тоді, коли я працював над романом «Гомоніла Україна». Взяти хоч би вигук: «Кров кипить до меча». Лише три слова, — а послужили зачином для створення образу Максима Кривоноса; навіть більше — стали ключовим знаком і для всього твору, бо в них, як у своєрідному акумуляторі, скупчено і динаміку, і патріотичні почуття, і непереможну силу. Наше завдання — із кожного слова, із кожної фрази викрешувати іскру, щоб у читачів од неї спалахнув огонь. Цього не компенсуєш ніякими вигаданими «красивостями», що до них удаються окремі автори, бо ніякі красивості не спроможні заступити природні самоцвіти!

Мова — це коштовний скарб, набутий віками нашим народом, його невичерпне духовне багатство. В той же час це й наша зброя в ідейній боротьбі, що постійно точиться між двома світами.

Дбаймо, щоб ця зброя завжди була гостра і гнучка, як шабля, ясна, як сонце.